

УДК 378.937:371.212.3

М. А. БОЙЧЕНКО

докторант

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

**ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ІЗ ОБДАРОВАНИМИ
УЧНЯМИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ США, КАНАДИ
ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ**

У статті схарактеризовано вимоги до вчителів, які працюють із обдарованими школярами в загальноосвітніх навчальних закладах США, Канади та Великої Британії. З'ясовано спільні риси й відмінності у формулюванні вимог до освітньої кваліфікації вчителів, які працюють із обдарованими учнями у США, Канаді та Великій Британії на національному й регіональному рівнях. Проаналізовано стандарти професійної підготовки вчителів, розроблені Національною асоціацією обдарованих дітей. Висвітлено складові професійної компетентності вчителя, який працює з обдарованими учнями, зокрема: особистісні характеристики; професійна компетентність; знання у сфері освіти обдарованих і талановитих; управлінська компетентність.

Ключові слова: обдаровані учні, вимоги до вчителя, професійна підготовка, професійна компетентність учителя, США, Канада, Велика Британія.

Одним із провідних напрямів освітньої політики розвинених англomовних країн є розкриття потенціалу інтелектуальної та творчої еліти, що є запорукою підвищення конкурентоспроможності будь-якої держави, її прогресивного розвитку й благополуччя. Саме тому велика увага національних урядів таких країн, як США, Канада і Велика Британія приділяється професійній підготовці та професійному розвитку вчителів, які працюють із обдарованими дітьми та молоддю. Надзвичайно актуальним у цьому контексті є визначення критеріїв, за якими оцінюється професійна компетентність і рівень професійного розвитку вчителів, які працюють із обдарованими учнями. Слід наголосити, що визначенням зазначених критеріїв займаються, насамперед, професійні організації у сфері освіти обдарованих дітей та молоді, а також окремі науковці, що є провідними фахівцями в зазначеній сфері.

Питання педагогічної підтримки й організації навчальної діяльності обдарованих дітей та молоді у зарубіжних країнах висвітлені у працях таких науковців, як: О. Антонова, О. Бевз, О. Бочарова, В. Волик, М. Гальченко, Ю. Гоцуляк, Н. Дроботенко, С. Єрмаков, М. Міленіна, Л. Попова, А. Сбруєва, В. Стрижалковська, П. Тадеєв, Н. Теличко, А. Чичук та ін. Разом із тим проблеми педагогічної освіти та професійної підготовки вчителів у зарубіжних країнах стали предметом розгляду С. Вітвицької, Т. Кошманової, Н. Лавриченко, М. Лещенко, Н. Мукан, М. Нагач, Л. Пуховської та ін. Однак, питання професійного розвитку вчителів, які працюють із обдарованими школярами в загальноосвітніх навча-

льних закладах зарубіжних країн, поки що не дістали належного висвітлення.

Мета статті – схарактеризувати вимоги до вчителів, які працюють із обдарованими школярами у загальноосвітніх навчальних закладах розвинених зарубіжних країн, зокрема США, Канади та Великої Британії.

Незаперечним є факт, що обдаровані учні потребують не тільки раннього визнання їхньої унікальності, але й індивідуальної академічної, мотиваційної та емоційної підтримки, тому до вчителя, який працює з означеною категорією осіб, висуваються надзвичайно високі вимоги. Так, згідно з вимогами, установленими Національною асоціацією обдарованих дітей (National Association for Gifted Children) (США), учителі, які працюють за програмами для обдарованих учнів, або які координують зазначені програми, мають бути обізнаними з теоретичними засадами обдарованості, актуальними дослідженнями з проблеми, стратегіями розвитку курикулуму, володіти практичними навичками роботи з обдарованими учнями, необхідними для надання таким дітям високоякісних освітніх послуг.

Зауважимо, що для того, щоб навчати обдарованих дітей у США, вчителі повинні мати, крім необхідних умінь і навичок, про які мова піде нижче, ще й відповідний документ про вищу освіту. Звичайно, зважаючи на децентралізацію освітньої системи, вимоги до освітньої кваліфікації вчителів, які працюють із обдарованими школярами, в різних штатах значно відрізняються. В одних штатах педагоги повинні мати диплом про освіту з відповідної спеціальності, у той час як в інших – відповідну ліцензію. Загалом, майбутній учитель, який має намір працювати з обдарованими школярами, повинен здобути ступінь бакалавра з певної спеціальності або бакалавра у сфері початкової чи середньої освіти. Після отримання ступеня бакалавра майбутній учитель має вибір: навчатися за спеціальною програмою, у результаті якої можна здобути сертифікат, який дозволяє працювати з обдарованими учнями, або здобувати ступень магістра у сфері освіти обдарованих і талановитих. Термін навчання в обох випадках становить 1–2 роки. Крім того, учителі, які вже працюють із обдарованими учнями в школах, мають кожні два роки відвідувати курси професійного розвитку [4]. Як і в Сполучених Штатах, у Канаді вимоги до освітньо-кваліфікаційного рівня вчителів, які працюють із обдарованими учнями, в різних провінціях відрізняються. Однак можемо констатувати, що в Канаді, як і у Великій Британії, майже не існує окремих програм підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями, оскільки останні належать до категорії дітей “зі спеціальними освітніми потребами”, а тому більшість програм, запроваджених канадськими вишами, готують учителів до роботи саме з учнями зі спеціальними освітніми потребами. Щодо освітньо-кваліфікаційних вимог, то, наприклад, в Альберті вчителі повинні мати диплом бакалавра педагогіки (bachelor of education – B. Ed) зі спеціалізацією у сфері спеціальної освіти або диплом непедагогічного вишу та вчительський сертифікат [6].

Отже, можемо констатувати, що в досліджуваних нами країнах висуваються різні вимоги до освітньої кваліфікації вчителів, які працюють із обдарованими учнями. У США більшість штатів вимагають наявність у вчителя документа про освіту та спеціальну підготовку до роботи з обдарованими учнями, у той час як у Канаді й, особливо, у Великій Британії вчителі не мають такої вузької спеціалізації, як освіта обдарованих учнів [1, с. 12–13].

Національною асоціацією обдарованих дітей розроблено стандарти навчальних програм для обдарованих учнів (Gifted Education (Pre-K–12) Program Standards), стандарти професійної підготовки вчителів (Teacher Preparation Standards), а також стандарти для всіх учителів, які працюють із обдарованими і талановитими (Gifted and Talented Education Standards for All Teachers). Зокрема, згідно з останніми, всі вчителі повинні: 1) мати знання, необхідні для ідентифікації обдарованих учнів, незважаючи на їх етнічну/расову приналежність, соціальне становище тощо; 2) усвідомлювати академічні відмінності, особливості розвитку й пізнавальні/поведінкові особливості обдарованих і талановитих учнів та визначати їх академічні й соціально-емоційні потреби; 3) розробляти й упроваджувати адекватні стратегії оцінки обдарованих і талановитих учнів, реалізовувати диференційований підхід до викладання, відбору змісту навчальних дисциплін і навчальних завдань (зокрема таких, що передбачають застосування критичного та творчого мислення) та сприяти їх подальшому розвитку через участь у програмах вищого рівня [5].

Стандарти професійної підготовки вчителів, які працюють із обдарованими школярами, містять такі розділи: 1) *теоретичні засади* – розуміння освіти обдарованих і талановитих як дисципліни, що постійно еволюціонує та змінюється; теоретичних підходів, закономірностей, принципів, на яких вона ґрунтується; 2) *розвиток і характеристики учнів* – визнання унікальності кожного учня та виявлення поваги до індивідуальних особливостей; 3) *індивідуальні академічні відмінності* – усвідомлення впливу обдарованості на індивідуальний стиль навчання, а також впливу мови, культури та сімейного оточення на академічну та соціальну поведінку, ставлення, цінності й інтереси учнів; 4) *стратегії викладання* – володіння методикою викладання, що забезпечує диференційований підхід до обдарованих і талановитих учнів; надання таким учням можливостей для розкриття потенціалу та пристосування навчального середовища до вимог обдарованої особистості; 5) *навчальне середовище та соціальна взаємодія* – створення вчителями навчального середовища для обдарованих і талановитих учнів, що сприятиме їх культурному розумінню, безпеці й емоційному благополуччю, позитивній соціальній взаємодії та активному залученню до навчального процесу. Крім того, зазначене середовище має бути культурно різноманітним, а вчителі, які працюють із обдарованими учнями, повинні навчити своїх вихованців жити гармонійно та продуктивно в культурно різноманітному світі; 6) *мова і комунікація* – усвідомлення вчителями ролі

мови й комунікації в розвитку талантів та умов, за яких цей розвиток прискорюється або зупиняється. Учителі мають використовувати ефективні методи, спрямовані на формування навичок письмової й усної комунікації в обдарованих і талановитих учнів. Педагоги мають володіти асистивними технологіями для надання підтримки та стимулювання комунікації осіб із особливими потребами, урахуваючи їх рівень володіння мовою, а також культурні й лінгвістичні відмінності. Учителі, які працюють із обдарованими учнями, мають використовувати комунікативні стратегії та ресурси, спрямовані на полегшення засвоєння навчального матеріалу тими, хто вивчає англійську; 7) *планування навчальної діяльності* – планування курикулуму й навчальної діяльності знаходяться в центрі освіти обдарованих і талановитих. Учителі мають розробляти довгострокові плани, що охоплюють як загальний, так і спеціальний курикулум, а також систематично визначати короткострокові цілі, що враховують можливості й потреби талановитих осіб, навчальне середовище, культурні та лінгвістичні чинники. Розуміння зазначених чинників, так само як і наслідків обдарованості, має стати для педагога керівництвом при відборі, адаптації та розробленні навчальних матеріалів і використанні диференційованих стратегій викладання. Навчальні плани мають бути модифіковані з урахуванням результатів систематичного оцінювання вчителями індивідуального прогресу кожного обдарованого учня. Педагоги мають також полегшувати процес навчання обдарованих і талановитих дітей через створення колаборативного контексту, що передбачає залучення до цього процесу батьків, колег-професіоналів та, у разі необхідності, персоналу інших агенцій. При навчанні обдарованих учнів учителі мають використовувати технології індивідуалізованого навчання; 8) *оцінювання* – невід’ємна складова процесу прийняття рішень і навчання вчителів, які мають працювати з обдарованими й талановитими, оскільки знання різноманітних типів оцінювання необхідні як у процесі ідентифікації обдарованих учнів, так і у визначенні прогресу в їхньому навчанні. Результати оцінювання мають бути використані для узгодження методів і прийомів викладання з потребами й можливостями учнів та стимулювання прогресу в навчальній діяльності. Педагоги повинні бути обізнаними з особливостями ідентифікації обдарованих і талановитих осіб, правовою політикою та етичними принципами вимірювання й оцінювання, а також теорією і практикою інтерпретування отриманих результатів. Вони також мають усвідомлювати переваги й недоліки різних типів оцінювання. З метою забезпечення використання незаангажованих і справедливих моделей ідентифікації й вимірювання прогресу навчальних досягнень, учителі мають застосовувати альтернативні методи оцінювання, зокрема оцінювання, орієнтоване на результат, метод портфоліо та комп’ютерне моделювання; 9) *професійна діяльність та етика* – керування в роботі з обдарованими й талановитими стандартами професійної діяльності та кодексом професійної етики. Педагоги мають сповідувати принцип “навчання впродовж життя”, що полягає в безперервному профе-

сійному розвитку й самовдосконаленні; 10) *співпраця* – ефективне співробітництво з сім'ями, що виховують обдарованих і талановитих дітей, іншими педагогами та провайдерами відповідних послуг. Така співпраця дозволяє розширити пропозицію освітніх послуг і залучити обдарованих і талановитих учнів до змістовної навчальної діяльності та взаємодії [5].

Таким чином, стандарти професійної підготовки вчителів, розроблені Національною асоціацією обдарованих дітей, висувають високі вимоги як до майбутніх учителів, так і до всіх педагогічних працівників, які працюють у загальноосвітніх навчальних закладах.

На відміну від США, у Великій Британії, зважаючи на те, що освіта обдарованих і талановитих є складовою освіти учнів зі спеціальними освітніми потребами, не розроблено спеціальних професійних стандартів для вчителів, які працюють саме з обдарованими школярами. Однак у професійних стандартах для вчителів Англії [7] у розділі “Досягнення і різноманітність” (Achievement and diversity) наголошується, що вчителі, незалежно від рівня кваліфікації, повинні мати необхідні компетенції для організації персоналізованого навчання учнів зі спеціальними освітніми потребами й обмеженими можливостями, а також забезпечення для всіх учнів рівних умов у навчанні та інклюзії. Так само, як і у Великій Британії, у Канаді спеціальних професійних стандартів для вчителів, які працюють із обдарованими учнями не розроблено. Крім того, у кожній провінції створено власні професійні стандарти для вчителів, однак, незважаючи на таку диверситивність, обов'язковою для всіх канадських учителів є наявність необхідних знань і вмінь для задоволення потреб усіх учнів, у тому числі й обдарованих [8].

Незважаючи на той факт, що на законодавчому рівні не в усіх досліджуваних нами країнах визначено вимоги до вчителів, які працюють із обдарованими учнями, питання “Яким має бути вчитель, що працює з обдарованими школярами?” є досить поширеним у зарубіжних науково-педагогічних розвідках, присвячених розв'язанню означеної проблеми. Найбільш цілісними, на наш погляд, є вимоги до вчителів, які працюють із обдарованими учнями, сформульовані ізраїльською дослідницею Г. Девід, що охоплюють такі складові, як: 1) особистісні характеристики; 2) професійна компетентність; 3) знання у сфері освіти обдарованих і талановитих; 4) управлінська компетентність [2].

Особистісні характеристики включають такі вимоги до педагога:

- позитивне ставлення до високих досягнень, креативності, продуктивності та лідерства;
- задоволення від навчання вимогливих, інноваційних і винахідливих школярів;
- здатність визнати відсутність відповіді на певне запитання (як перед собою, так і перед учнями);
- стійке бажання навчатися, розвиватися, збагачуватися у професійному й особистісному напрямках.

Професійна компетентність передбачає, що вчитель:

- має високий рівень знань із предмету, який викладає;
- має високий рівень мотивації для пошуку нових, просунутих навчальних матеріалів і навчальних можливостей;
- використовує різноманітні методи та технології навчання;
- здатен будувати навчальні програми з урахуванням кількості обдарованих учнів і їхніх індивідуальних навчальних потреб;
- здатен визначати чіткі цілі й завдання для досягнення обдарованими учнями конкретних результатів;
- має здатність і бажання допомагати обдарованим учням знаходити інформаційні ресурси;
- виступає найважливішим членом команди зі створення продукту навчальної діяльності обдарованих учнів;
- має здатність і бажання оцінювати процес і результати навчальної діяльності обдарованих учнів.

Така складова, як *знання у сфері освіти обдарованих і талановитих*, стосується:

- здатності визначати незвичайні здібності;
- достатньої кількості знань для того, щоб рекомендувати певним учням пройти процедури з ідентифікації обдарованості, або, навпаки, відмовити батьків учнів від таких процедур, коли вони непотрібні або навіть шкідливі для дитини;
- здатності й бажання залучати обдарованих школярів до спеціальних програм для обдарованих, що надаються різними провайдером освітніх послуг;
- здатності розрізняти пізнавальні можливості, різноманітні стилі навчання та відповідним чином планувати навчально-виховний процес;
- достатньої кількості знань із природи обдарованості та неуспішності, проблем, із якими стикаються обдаровані, професійної орієнтації обдарованих тощо.

Управлінська компетентність передбачає здатність:

- організувати збагачення навчальної діяльності для учнів і вчителів;
- координувати поточну діяльність школи в цілому та класу, зокрема з метою надання обдарованим учням можливості досягти власного індивідуального рівня навчальних досягнень й навчатися з власною швидкістю;
- узгоджувати розклад навчальних занять, позашкільних заходів, громадських обов'язків тощо, для надання можливості обдарованим учням відвідувати звичайні класи паралельно з класами прискорення/збагачення;
- використовувати нові, інноваційні методи навчання, навчальні матеріали, людські ресурси для задоволення потреб обдарованих школярів;

- будувати відносини співробітництва в командній роботі в межах усіх наявних у навчальному закладі програм для обдарованих учнів [2].

Схожими є вимоги до компетентності вчителів, які працюють із обдарованими учнями, сформульовані американською дослідницею Р. Дженкінс-Фрідман, що охоплюють *управлінсько-фасилітаторські навички* (співпраця з батьками, ведення документації, складання планів); *педагогічні та дослідницькі навички* (ведення навчальних занять, спостереження за класом, написання наукових статей); *соціально-консультативні навички* (професійна соціалізація, швидке інтегрування інформації та обмін думками); *організаційні навички* (проведення зборів, написання грантів, організація довготривалої групової взаємодії); *інтерактивні навички* (консультування колег, організація і презентація матеріалу) [3]. Незважаючи на дещо узагальнений вигляд окреслених вище складових компетентності вчителя, можемо констатувати, що до педагога, який працює з обдарованими школярами, висуваються надзвичайно високі вимоги. Як зазначає вчена, учителі, які працюють із обдарованими й талановитими зазвичай несуть відповідальність за виконання однієї чи кількох ролей, зокрема:

- організація збагачення курикулуму для учнів та вчителів навчального закладу;
- збір і поширення інформації про інноваційні методи викладання, навчальні матеріали, ресурсних учителів і спеціальні можливості для обдарованих школярів;
- координація регулярної класної діяльності для того, щоб обдаровані учні могли працювати такими темпами й на такому рівні, що найкраще відповідають їхнім здібностям;
- інтеграція звичайного курикулуму та спеціальних програм для обдарованих школярів;
- консультування учнів, батьків і вчителів із проблем неуспішності, вибір професії або вищого навчального закладу та інших проблем, із якими стикаються обдаровані школярі;
- розвиток мотивації школярів до високих навчальних досягнень, креативності, продуктивності або лідерських якостей [3].

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що в досліджуваних країнах висуваються різні вимоги до освітньо-кваліфікаційного рівня й кола функціональних обов'язків учителів, які працюють із обдарованими учнями. Головною відмінністю є те, що в Канаді та Великій Британії з обдарованими учнями працюють звичайні вчителі, які мають ступінь бакалавра/магістра педагогіки або бакалавра/магістра з певної спеціальності, у тому числі й з освіти осіб зі спеціальними освітніми потребами, до яких у зазначених країнах належать обдаровані. У США в більшій частині штатів від педагогів, які працюють із обдарованими учнями, вимагається наявність спеціальної освіти. Американські виші пропонують широке коло програм професійної підготовки вчителів до роботи з обдарованими і та-

лановитими школярами. Щодо професійної компетентності й особистісних якостей учителя, який працює з обдарованими школярами, то зарубіжні науковці виявляють однаковість, вважаючи, що такий учитель повинен мати не тільки високий рівень знань із предмету, але й бути всебічно обізнаним із проблемами обдарованості, мати високий рівень мотивації до професійної діяльності, лідерські якості, а також здатність і бажання розкрити потенціал кожного обдарованого школяра.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок вважаємо дослідження ролі вчителя у формуванні мотивації до навчання обдарованих учнів у США, Канаді та Великій Британії.

Список використаної літератури

1. Бойченко М. А. Програми професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими і талановитими школярами в університетах США, Канади та Великобританії / М. А. Бойченко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 1 (45). – С. 10–17.
2. David H. The importance of teacher's attitude in nurturing and educating gifted children / H. David // Gifted and Talented International. – 26(1), August, 2011; and 26(2), December, 2011. – P. 71–80.
3. Jenkins-Friedman R. Professional Training for Teachers of the Gifted and Talented [Electronic resource] / R. Jenkins-Friedman // ERIC Clearinghouse on Handicapped and Gifted Children Reston VA. – URL : <http://www.vtaide.com/png/ERIC/gifted-profTrg.htm>
4. Master's in special education program guide. Job profile: special education teacher, gifted and talented [Electronic resource]. – URL : <http://www.masters-in-special-education.com/job-profile/gifted-and-talented/>
5. National Association for Gifted Children. Knowledge and Skill Standards in Gifted Education for All Teachers [Electronic resource]. – URL : <http://www.nagc.org/resources-publications/resources/national-standards-gifted-and-talented-education/knowledge-and>
6. Occinfo: occupation and educational programs. Occupation profile: Special needs teacher [Electronic resource] / Alberta learning information centre. – Alberta. – URL:<http://occinfo.alis.alberta.ca/occinfopreview/info/browse-occupations/occupation-profile.html?id=71002784>
7. Professional Standards for Teachers. Why sit still in your career? / Training and Development Agency for Schools. – London, 2007. – 36 p.
8. Standards for the Education, Competence and Professional Conduct of Educators in BC [Electronic resource]. – URL : <https://www.bcteacherregulation.ca/Standards/-StandardsDevelopment.aspx>

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015.

Бойченко М. А. Требования к учителям, которые работают с одарёнными учениками в общеобразовательных школах США, Канады и Великобритании

В статье дана характеристика требований к учителям, работающим с одарёнными школьниками в общеобразовательных учебных заведениях США, Канады и Великобритании. Выяснены общие черты и различия в формулировке требований к образовательной квалификации учителей, работающих с одарёнными учащимися в США, Канаде и Великобритании на национальном и региональном уровнях. Проанализированы стандарты профессиональной подготовки учителей, разработанные Национальной ассоциацией одарённых детей. Освещены составляющие профессиональной компетентности учителя, работающего с одарёнными учащимися, в частности: личностные характеристики; профессиональная компетентность; знания в сфере образования одарённых и талантливых; управленческая компетентность.

Ключевые слова: одаренные ученики, требования к учителю, профессиональная подготовка, профессиональная компетентность учителя, США, Канада, Великобритания.

Boichenko M. Requirements for the Teachers who Work With Gifted Students in the General Secondary Schools of the USA, Canada And Great Britain

The article describes the requirements for teachers working with gifted students in secondary schools in the USA, Canada and Great Britain. Similarities and differences in the formulation of requirements to the educational qualification of teachers working with gifted students in the United States, Canada and Great Britain at national and regional levels are defined. Professional standards for teachers of gifted and talented developed by the National Association for Gifted Children are analyzed. The components of professional competence of teachers working with gifted students, including: personal characteristics; professional competence; knowledge in the field of gifted and talented education; managerial competence are revealed.

It is concluded that countries under study have different requirements to educational level and range of functional responsibilities of the teachers working with gifted students. The main difference is that in Canada and Great Britain gifted students are taught by regular teachers who have a bachelor/master of education or bachelor/master in certain subjects, including special educational needs, to which these countries refer gifted. In the USA most of the states require special education from teachers who work with gifted students. American universities offer a wide range of programs training teachers to work with gifted and talented students. On the professional competence and personal qualities of teachers working with gifted students, foreign scholars show unanimity, believing that such a teacher must not only have a high level of subject knowledge, but also to be fully aware with the problems of giftedness, to have a high level of motivation to professional activity, leadership qualities and the ability and desire to develop potential of each gifted student.

The perspective direction for further research is the study of teacher's role in forming gifted children's learning motivation in the USA, Canada and Great Britain.

Key words: gifted students, requirements for teachers, professional training, professional competence of teachers, USA, Canada, Great Britain.